

Mao og teologene

AV EBBE G. REICHEL

China er så stort og mangfoldig at selv en kineser bare kan ha overfladisk kjennskap til den virkelighet de 9,5 mill. km² med 800 mill. mennesker er. Denne virkelighet er imidlertid ingen fjern galakse, men et land som vi mer og mer kommer til å merke nærheten av. China begeistrer allerede mennesker over hele verden, og skaper angst hos andre. For kristne er China en kraftig utfordring til såvel teologi som til tidligere og nåværende holdninger og praksis. Hvor usikker våre informasjoner om China enn er, ser vi konturene av et samfunn som allerede har mestret nesten uoverstigelige problemer og synes å utvikle interessante løsninger på pressende samfunnsproblemer. De nyeste informasjoner, velvillig tolket, gir omtrent følgende bilde:

Av et tilbakegående, korrupt og økonomisk ufritt jordbruksamfunn, har det lyktes Chinas kommunistiske parti, i løpet av 20 urolige år, å skape et økonomisk selvstendig samfunn der korrupsjonen synes å være trengt helt tilbake. Landets ressurser brukes til jevn fordeling mellom innbyggerne, hvilket har brutt ned de økonomiske skiller, forhindret hungerskatastrofer, skapt et imponerende helsevesen og garantert almenutdanning for alle. Gjennom sterk sentraldirigert ideologi, har landet fått en felles plattform og folket kan «løfte i flokk» når fellesoppgavene blir erkjent. Parret med kraftig desentralisering, har systemet gitt individene en medbestemmelse i beslutningsprosessene på det lokale plan, som skaper innsatsvilje og fantasifullt initiativ. Kulturrevolusjonen i 1966 torpederte myndigheten til de autoritære spesialister, maktglade partifunksjonærer og privilegerte enkeltpersoner. Den førte til at det enkelte menneske i dette mammutland, har fått en medinnflytelse på samfunnets beslutningsprosesser som kan vise seg å overgå vår demokratiske stemmeretts betydning. Mens de sentrale myndigheter fremdeles leder utviklingen gjennom paroler og anbefalinger, har lokalsamfunnet ansvaret for at parolene blir ført ut i livet. Det synes som om sentralmakten nødig gjennomfører planer uten frivillig og entusiastisk oppslutning fra lokallagene. Sentralmaktens paroler og ideologiske direktiver samt nyheter fra andre lokallag studeres og diskuteres i obligatoriske møter der alle må delta og der maoismen er den felles ramme. Lokallagene er knyttet til landsbyer, by-nabolag, fabrikker, skoler og anstalter og utøver skarp kontroll med enkeltmennesket som må avlegge detaljert regnskap for felleskapet og demonstrere sin begeistrede konformitet med den grunnleggende ideologi. Innenfor denne ramme, synes det å være bred plass for meningsforskjeller. Gjennom dramatiske omveltninger, svære folkeforflytninger og vedvarende ideologisk press, har gamle holdninger måttet vike der de kom i konflikt med den nye tids idealer. Hvor dypt og ekte de nye idealene stikker i gjennomsnittskineseren, kan bare fremtiden vise. Clark er f.eks. overbevist om at kineserens familiekjærlighet og evne til å sabotere tyrannisk styre med passiv «velvillighet», ikke kan utryddes. Fremdeles godtas også økonomiske fordeler som spore til økt

produktiviteten. Privateiendom er ikke helt avskaffet, gradert lønn benyttes og innslag av privat jordbruksdrift tillates. Hva de store korninnkjøp i utlandet kan tyde på, er også svært usikkert. Men dette landet der innbyggerne er blitt påtvinget respekt for praktisk arbeid og vilje til i nøysomhet å tjene felleskapets tarv, synes for mange nærmere et kommunistisk idealsamfunn enn noen annen stat.

Den nesten mirakuløse utvikling som har funnet sted i China, bevitnes både av skarpe motstandere av Mao (som Lyall) og av mer velvillige iakttagere. Desto større blir utfordringen til Kirkens teologi og praksis fra dette landet som hvirvlet ut misjonen, systematisk har kvelt Kirken og likevel realisert et samfunn som vi ikke kan annet enn å bli fascinert og imponert over.

Den nyere kristne litteratur som prøver å ta opp utfordringen, er preget av avmaktfølelse. Det er lite håp om at det veldige China vil ta opp en dialog med foraktede kristne som av maoister bare representerer foreldede holdninger til tilværelsen. Med dyp uro lyttes det etter røster fra Chinas lille kristenhet. Greier den å overleve under det totalitære press? Greier den å formere troen i dette ideologisk «bevisstgjorte» folkehav? Bortsett fra å drive radiomisjon, synes kristenheten henvist til tilskuerplass. Det er derfor rimelig at det primære svar fra kristne er en ny bekjennelse til den allmektige Gud. Uansett hvor stor frihet og «Eigengesetzlichkeit» skaperverket måtte ha fått, kan Gud tvinge alt til å tjene hans opprettholdelse av det skapte, hans dom og hans frelse. Dette er da også hovedsaken i bøkene til Clark, Lyall og Weth. «Dødsrikets porter skal ikke få makt over Kirken», er deres omkvad. Særlig sterkt er dette hos Clark som har skrevet en kortfattet oppbyggelig Chinas kirkehistorie. Ingen av dem er vitenskapelige bøker, men vitner, på tildels sterkt forskjellige måter, om tro på ham som har all makt i himmel og på jord. Clark er preget av en forsonlig lyttvillighet til såvel andre kristne som til kommunister, mens Lyall med sitt impulsive kampskrift er lett å lese, men vanskeligere å forsones seg med. Hans krav om å «skåne» kinesere (og andre ikke-kristne?) for våre konfesjonelle splittelser og våre tvil, smaker for meget av gammelt formynderi. Kirkens splittelse er alvorlig, ikke minst i misjons-sammenheng. Men vår indre splid må overvinnnes, ikke ignoreres eller tildekkes.

Like skarpt som Lyall, avviser Gustav Weth den ateistiske revolusjon og muligheten for å utsette forkynnelse til fordel for sosial innsats. Uansett ytre suksess, kan kristne aldri tolerere at livets mening – å nå frem til Kristustroen – forhindres. Dette betyr ikke en underkjennelse av de sosiale fremskritt som maoistene har lyktes med. Tvert imot er alle tre ivrige etter å la dommen over kristnes gjeminger i fortid og nutid lyde skarpt og klart på dette området. Lyall betegner kommunismen som «Satans bedrag» nettopp fordi den i så mye ligner kristendommen. Det store problem for Kirkene er imidlertid å finne en politisk farbar vei som kan skape mer rettferdighet på jord. Det blir kanskje den viktigste utfordringen fra Mao, at kristne med politisk ansvar revurderer de ofte lettvinde analyser av mål og middel i politikken. De preges for mye av frykten for å ende i en «målet helliger midlet»-konklusjon. Kristne er ikke nødvendigvis pasifister, og flere av våre kirkefedre, særlig Luther, hadde en nesten uhyggelig realpolitisk sans.

Clark, Lyall og Weth skrev sine bøker etter inntrykket av den hysteriske Mao-kult som fulgte i kulturrevolusjonens spor. Det har befestet den uheldige kristne tradisjon å tolke kommunistiske uttalelser i religiøse kategorier. De bør tolkes først og fremst i sosiologiske og politiske sådanne. Uansett de ofte fantastiske religiøse utslag som har fulgt i marxismens spor, er både den og maoismen ingen religion – noe forøvrig også Werner Schilling hevder. Enkelt sagt: Troen på Maos ufeilbarlighet strider skarpt mot

Maos lære. Mens maoister ser på kristendommen som en hindring i det politiske reformarbeidet, ser kristne maoismen først og fremst som en falsk religion. Maos uttalelser om religion må imidlertid primært forstås som en analyse av religionens politiske virkninger. Og her kan han ha sett mye rett. Men de marxistiske fantasier om historiens endelige mål og tilværelsens gudløshet, er dårlig ontologi og enda verre teologi. For å si det marxistisk: Overbygningen (ontologien) på et primitivt stadium av den revolusjonære utvikling vil bare gjenspeile forholdene i basis og være preget av primitivitet. Å ta den kommunistiske ontologi og eskatologi like alvorlig som de selv gjør, hjelper marxister til å låse seg fast i en filosofi som hører hjemme i det 19. århundre.

Når Kirken under maoistisk styre foreløpig bare kan være en lidende martyrkirke, skyldes det nettopp at maoister mener seg å se sider ved de kristnes holdninger som strider mot maoistisk realpolitikk og restløst forklarer troen som utslag av borgerlig mentalitet. I det første kan kristne nok kritiseres med mye rett; og selv det kristne motstøt, syndsbejennelsen, kan gi maoistene gode kort på hånden. Dessto viktigere er det at kristne blir effektive i kampen mot undertrykkelse og sosial urett. Å bevisse at marxistene tar feil i det siste, kan menneskelig talt bare troende som vedvarende lever og formerer troen i sosialistiske samfunn demonstrere.

Werner Schillings omfattende, men noe skrivebordspregede vitenskapelige analyse av maoismens kinesiske røtter, er en demonstrasjon av at både virkelighetsforståelse og menneskesyn ikke uten videre er likt i marxismen og maoismen. Den kinesiske «basis» gjør «overbygningen» ulik. Nettopp ved å ta maoismens svakt utviklede ontologi alvorlig (Mao er ingen stor filosof i litterær forstand), blir det tydelig hvor sekundær den egentlig er. Schilling mener at forståelsen av den dialektiske prosess i maoismen er sterkt farget av den kinesiske yin og yang filosofi, og at menneskets mulighet for å bli endret ved oppdragelse er vel så viktig som endringen av samfunnsforhold. Mens klassisk marxisme legger hovedvekten på samfunnsforandringer, legger Mao vekten på oppdragelsen av «det nye menneske». Men også Schilling tolker maoismens ord vesentlig i filosofiske og religiøse kategorier. Det marxistiske begrep «hat», – klassehatet – mister f.eks. mye av sin analytiske verdi ved uten videre å settes lik vår vanlige bruk av ordet hat. Marxisters agitatoriske bruk av ordet er med å skremme oss bort fra en alvorligere undersøkelse av slike begrepers innhold.

Selvom maoismen ikke er en ekte religion, vil vår holdning til den være preget av samme konflikt som vi står i vis à vis andre religioner. Striden mellom Karl Ludvig Reichelts positive syn og den skarpe negativitet som har preget mye av særlig luthersk misjonsvirksomhet forøvrig, er på langt nær avsluttet. Men nu er det i hvertfall almen enighet om betydningen av grundig kjennskap og studium av andre religiøse samfunn. Et forsøk – i tolvte time! – på å kartlegge religiøse holdninger i kinesiske samfunn både i og utenfor China, representeres av *Ake Haglund*. Boken inneholder svært mye materiale og dekker et vidt (altfor vidt) felt. Men det er vanskelig å godta metodene, vurdere resultatene og se boken som et gjennomarbeidet hele. Den «final conclusion» som boken slutter med, fremkaller en serie spørsmålstegn og utropstegn i marginen. Som et litt eiendommelig vårtegn varslende en sosiologisk misjonsvitenskap, skal den likevel hilses velkommen. Et av de sentrale problemer i Haglunds bok, er nettopp vår holdning til andre religioner. Han gjengir noe av debatten mellom Hendrik Kraemer og K. L. Reichelt og synes selv å slutte seg til dr. Nels Ferré: «Istendenfor å forkaste andre religioner som hedenske og falske, anser jeg at alle religioner og alle mennesker finner sitt mål og sin fullendelse i kristendommen.» Slike generelle uttalelser kan tildekke de egentlige problemer mer

enn de løser dem. Våre statiske holdninger bør kanskje heller skiftes ut med en kristen dialektikk som kan minne om Predikerens ord: «å plante har sin tid, og å rykke opp det som er plantet, har sin tid; . . . å elske har sin tid og å hate har sin tid . . .»

En ganske anderledes solid vitenskapelig bok er *Jonas Jonsons*. Den er et imponerende deskriptivt verk om de lutherske misjoners traumatiske opplevelser i China i perioden 1944–1951. Arbeidet med innsamlingen av materialet må ha vært respektinngydende stort. Både de metodologiske drøftelser og oversikten over relevant China-litteratur virker grunnsolid. Det er bare å håpe at Jonson også kan utgi en ny bok der han drøfter hvilke lærdommer vi kan få av de lutherske misjonserfaringer. (Hans artikkel: «Kina-missionen – en eftertanke» i *Nordisk Missions-Tidsskrift* har undertegnede dessverre gått glipp av.) Hva han selv mener, synes å skinne igjennom, men han holder seg strengt til det deskriptive. Boken blir derfor av mindre almen interesse og er tung å lese for dem som ikke har nokså inngående kjennskap til misjonsinnsatsen i China. Jonson har formodentlig rett i at den kraftige reaksjon på K. L. Reichelts misjons-syn, i første rekke skyldes at han nektet å følge parolen fra Calmeyergatens misjonshus om «intet samarbeid med liberale». De lutherske kirkers konfesjonelle uforsonlighet, blir godt illustrert av misjonshistorien i China. Det var med nød og neppe at det lyktes å skape et samarbeid mellom de forskjellige lutherske misjoner. Forsøk på samarbeid med det felleskristne organ – National Christian Council – ble betraktet med stor mistro og avvist av de fleste lutherske misjonærer. Ære være dem som vil være sannheten tro! Men det konfesjonelle hovmod som preger lutherdommen, er en alvorlig hindring i forsøket på å lytte til andres anliggende med kristen ydmykhet. Det er kanskje en større hindring for kristent samarbeid, – for ikke å snakke om kristen enhet! – enn læren om pavens ufeilbarlighet.

Det Danske Missionselskab demonstrerer imidlertid grundig viljen til å lytte til det Nye China i sitt annet nr. av «*Synspunkt 1971*». Tre amerikanere i oversettelse og en dansk journalist maler et informativt, lettforståelig og provoserende bilde av Maos rike og av teologiens forsøk på å møte utfordringen fra den revolusjonære bevegelse. Uten at vi skal falle i nesegrus beundring for alt fra Mao eller bli blinde for de menneskelige verdier demokratiske velferdsstater forsvare, kan vi håpe at kristne våkner til bedre virkelighetsforståelse og større ansvarsevne etter møtet med den maoistiske utfordring. Måtte vi få mot og kraft til å «omstyrte tankebygninger og enhver høyde som reiser seg mot kunnskapen om Gud, og ta enhver tanke til fange under lydigheten mot Kristus.»

The Church in China. Av William H. Clark, New York 1969.

Kommunisme og kristendom i China. Av Leslie T. Lyall, Nomi 1970.

Zwischen Mao und Jesus. Av Gustav Weth, Wuppertal 1970.

Einst Konfuzius – Heute Mao tse-Tung. Av Werner Schilling, Weilheim Oberbayern 1971.

Contact and Conflict. Av Åke Haglund, Lund 1972.

Lutheran Missions in a Time of Revolution. Av Jonas Jonson, Uppsala 1972.

Det Ny Kina, Synspunkt-serien, København 1971.